

in eis sunt omnia¹ (*Apoc.* v, 11-13). » Et iterum A neditio, et gloria, et sapientia, et gratiarum actio, et honor, et potestas, et uirtus Deo nostro in saecula saeculorum. Amen² (*Ibid.* vii, 11, 12). »

EXPLICIT^a SERMO SANCTI AMBROSII.

^a In cod.... *t sermo sci Amb.* Hujus formulæ, qua sermo concluditur, in prima voce litteræ prorsus oblitteratæ sunt, et ultimæ duptaxat litteræ *t* quæ cetera forma excudi curavi, nonnisi breve vestigium

manet; eam tamen formulam, habita spatiorum ratione, supplere haud difficile fuit; verbo enim *explicit* fuit sollemnis antiquis ratio claudendi libros.

¹ Antiqua versio apud Sabat. addit, *subtus terram*; cui accinit nova Vulg., quamvis non eisdem verbis legat.

² In antiq. et nova vers., *claritas* loco *gloria*; sed nobiscum *gloria* retinet S. Fulgentius in fragm. 34 cont. Fabian., col. 646, et Græcus textus qui in fine, ut in codice, addit *Ἀμήν*.

² Græcus Ambrosii nostri lectioni favet, si initio scribas, *Et omnes ante angeli*.

ANNO DOMINI CCCLXXIV.

Q. AURELIUS SYMMACHUS,

V. C. COS. ORDIN. PRÆF. URBIS.

PROLEGOMENA.

GULIELMI CAVE NOTITIA HISTORICA IN AUR. SYMMACHUM.

Q. Aurelius Symmachus, Roma oriundus, ejusdem B urbis senator et præfectus, claruit præcipue anno 384. Consulatum gessit anno 391. Insuper Christianæ religioni animus, ubique prodit, imprimis in *Relatione pro ara Victoriae* quam imperatori Valentiniano obtulit, in qua gentilium causam strenue et ex professo agit, adversarium nactus D. Ambrosium Mediolani episcopum, qui Symmachi opus eleganter et strenue refellit. Nec causa sua modo excidit Sym-

machus, sed et paulo post tanquam reus majestatis, vili rhedæ impositus centesimum ab urbe lapidem in exsilium missus est, mox licet a Theodosio in gratiam receptus. Exstat hæc Symmachi *Relatio* tum inter Ambrosii opera, tum inter Symmachi epistolas, quæ cum Fr. Jureti et Joan. Leetii notis prodierunt Geneva, 1598, in-8°, additisque decem miscellanearum libris, Paris. 1604, in-4°, cum notis Paræi, Neap. Nemet., 1628, in-8°.

VITA SYMMACHI EX ANTIQUISSIMA EDITIONE.

Q. Aurelius Symmachus, vir consularis, iisdem fere temporibus vixit, quibus divi doctores Hieronymus et Ambrosius, Ausonius, Prudentius et Claudianus poetæ. Ejus consulatum collegamque T. cianum refert Prosper de Temporibus in annum Domini 394, qui fuit annus imperatoris Valentiniani Junioris, extremus: ad quem sane habetur epistola Symmachi proprio titulo inscripta, cum alioqui desideretur id genus parergi. Nec ignorantur ejus ad Ausonium epistolæ: quem nemo nescit iisdem temporibus vixisse primi nominis virum. Et hic est Symmachus, qui causam gentilium deorum oratione luculentissima defendit apud divos Theodosium imperatorem et Arcadium, Honoriumque Cæsares. Contra quem plerique alii, nervosius tamen scripsere sanctus Ambrosius et Aurelius Prudentius libris duobus: hic versu hexametro, prosa alius. Est videre ex illa ipsa oratione, quanta ille, quamque exquisita fuerit dicendi facultate: tanta nempe, ut homo exquisitissimi judicii Angelus Politianus eum, nec immerito, in veterum oratorum albo retulerit. Licet quoque ex hoc epistolarum familiarium libello nonnihil cognoscere: qui cum vulgo in auctorem Boetii socerum transferretur, essentque hujus erroris assertores

nonnulli, qui se omnium historiarum conscios professi, ignavissimo vaframento non in aulas modo, sed in ipsos etiam animos principales (heu tempora!) surrepserunt: non ferendam existimavi procacem illorum ignorantiam: sed liberali judicio prolem parenti suam restituens, ostendi quam vana sit eorum commentatio, qui historiam arbitrari suo committuntur: et (quod ne Deus quidem possit) in præteritum, disponunt, vel refragante temporum fide; ut in hoc quoque loco videre licet. Neque enim Symmachus ille Boetii socer (qui anno Domini 521, a Theodorico occisus est) ullam Valentiniano epistolam, nisi vel in cunis scripsisse potuit: vel (si *Palingenesiam* concedimus) ex campo Elysio priusquam denuo nasceretur. Sed quo mihi circulatores istos? cujus hoc insitutum impræsentiarum fuerat, epistolas Symmachi commendare antiquitatis et litteraturæ cultioris amatoribus: quas etsi non tam emendatas legerint, quam ille scripsit elegantes, scio tamen his gratias habebunt, qui eas ita prodire maluerint quam prorsus interire. Neque enim tantum depravatoribus cessit ut non bona pars integra restiterit, quæ nasutis etiam lectoribus factura sit stomachum.

ELOGIA SYMMACHIANA.

MACROBIUS, *lib. v Saturnal., cap. 1.*

Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi : copiosum, in quo Cicero dominatur : breve, in quo Sallustius regnat; siccum, quod Frontoni ascribitur; pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam, et nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

AURELIUS PRUDENTIUS,
Lib. 1 contra Symmachum.

*O linguam miro verborum fonte fluentem,
Romani decus eloquii, cui cedat et ipse.
Tullius! has fundit dives facundia gemmas.
Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
Prætulit, et liquidam temeravit crimine vocem.
Haud aliter quam si rostris quis tentet eburnis
Cænosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si forte ligonius ulnas.
Non vereor ne me nimium confidere quisquam
Arguat, ingeniique putet luctamen inire.
Sum memor ipse mei, satis et mea frivola novi.
Non ausim conferre pedem, nec spicula tantæ
Indocilis sandi conjecta lacessere linguæ.
Illæsus maneat liber, excellensque volumen
Obtineat partam dicendi fulmine famam.*

Idem in præfatione lib. II.

*Sum plane temerarius,
Qui nocti mihi conscius,
Quam vitæ in tenebris ago,
Puppim credere fluctibus
Tanti non timeam viri,
Quo nunc nemo disertior.
Exsultat, fremit, insonat,
Ventisque alloqui tumet,
Cui mersare facillimum est
Tractandæ indocilem ratis.*

Et alio loco.

*Talia principibus dicta intersantibus, ille
Prosequitur, magnisque tubam concentibus inflat.
Allegat morem veterum.*

AMMIANUS MARCELLINUS, *lib. XXVII.*

Symmachus Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum, atque modestiæ, quo instante Urbs sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur, et ambitioso ponte exsultat atque firmissimo, quem condidit ipse, et magna civium lætitia dedicavit, ingratorum, ut res docuit apertissima : qui consumptis aliquot annis domum ejus in Transtiberino tractu pulcherrimam incendunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebeius finxerat illum dixisse sine indicio ullo, vel teste : Libentius se vino proprio calcarias extincturum, quam id venditurum pretiis quibus sperabatur.

DIVUS PROSPER AQUITANICUS, *de Promissionibus Dei, parte III.*

Cui Symmachus ille, mirabili eloquio et scientia præditus, tamen paganus, præconio laudum in consistorio recitato, subtili arte, qua valuit, aram Victoriæ in senatu restitui, Christiano, ut noverat, principi intimavit. Quem statim a suis affectibus pulsum in centesimo lapide rhedæ non stratæ impositum, ea die manere præcepit.

A CAIUS SOL. APOLLINARIS SIDONIUS, *lib. I, epist. 1.*

Quinti Symmachi rotunditatem, Caii Plinii disciplinam, maturitatemque vestigiis præsumptuosis insecuturus.

Idem lib. VIII, epist. 10.

Ingentes præconiorum titulos moribus meis applicas. Sed si pudoris nostri fecisses utcunque rationem, Symmachianum illud te cogitare par fuit : *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.*

Idem SIDONIUS ad Felicem consulem.

*Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque.*

ANONYMUS.

B *Symmachus in verbis parcus, sed mente profundus :
Prodigus in sensu, verbis angustus : abundans
Mente, sed ore minor : fructu non fronde beatus :
Sensus divitiis verbi brevitate coarctat.*

MAGNUS AURELIUS CASSIODORUS, *lib. Variar. II, epist. 1.*

Deinde retinetis facundissimi Symmachi eximium dictum. Specto feliciter virtutis ejus augmenta, qui differo laudare principia.

CASSIODORUS, *Histor. Tripart. lib. IX, cap. 23.*

C Dum in Romana urbe Valentinianus et Theodosius morarentur, festivitates pro Victoria celebrantes, tunc suam bonitatem circa Symmachum exconsulem Theodosius imperator ostendit. Is enim Symmachus inter senatores præcipuus habebatur, eratque Romanæ eloquii eruditione mirabilis, cujus multi quoque reperiuntur libri. Scripsit autem Maximi laudem, eamque recitavit : unde postea reus esse majestatis videbatur. Quamobrem mortem metuens, confugit in ecclesiam. Verum imperator, cum esset perfectissimæ Christianitatis, et non solum suæ fidei sacerdotes honoraret, sed etiam Novatianos, qui proxime ejus fidei decreta servarent, Leontio tunc episcopo Romano Ecclesiæ Novatianorum rogante beneficium conferens, Symmachum absolvit a crimine. Cumque veniam Symmachus meruisset, Apologeticum, id est, satisfactionalem librum ad Theodosium conscripsit imperatorem. *Hæc ille. Quæ etiam exstant apud Sozomenum Hist. Eccles. lib. V, cap. 14; et Nicephor. lib. XII, cap. 21.*

D *Versus Ennodi Ticinensis, de Epistola Ambrosii contra Symmachum, super ara Victoriæ, quando petens cultum ipsius, victus est Symmachus.*

*Dicendi palmam Victoria tollit amico.
Transit ad Ambrosium, plus favet ira Deæ.*

SIGEBERTUS GEMBLACENSIS in *Chronico* sub anno Domini 407.

Rhadagaisus Scythia, cum ducentis millibus Gothorum a Scythia veniens, Italiam invadit. Ex hoc murmur multorum blasphemantium infremit in Christum. Christianitatis tempora culpantes, felicitatem attollunt : inter quos præcipue Symmachus orator surebat, qui etiam scriptis et epistolis suis agebat de idololatria, et de re-

petenda ara Victoriæ. Quorum latrantium ora injecto eis veritatis osse obstruxerunt Augustinus libro de Civitate Dei, et Orosius Historia sua. Prudentius quoque poeta luculento metrici operis libello blasphemias Symmachi refellit.

JOANNES CUSPINIANUS, in *Commentario consulum.*

Q. Symmachus, vir consularis, et Urbi præfectus eloquentissimus et doctissimus, Ausonii frater : qui causam gentilium deorum luculentissima oratione defendit apud Theodosium et Valentinianum imperatores : quæ oratio libro quinto (*in hac edit. decimo*) epistolarum inseritur. Contra quam ardentissime scripsit D. Ambrosius, et Aurelius Prudentius, qui circa hæc tempora floruit, duobus elegantissimis libris, versu heroico. Scripsit autem Epistolas quoque familiares elegantissimas, miræ brevitatis ac rotunditatis, Ciceronis Academiæ primus accola : quæ pro Caroli et Casparini epistolis certe sunt junioribus legendæ, et quas nostri sæculi duo clarissima lumina Pomponius Lætus et Angelus Politianus mire laudant. Habent enim elegantiam concinnam cum brevitate amabili, et hujus temporis gesta nonnulla explicant. Lege, lector, et lætaberis.

JACOBUS LECTIUS.

Fuit Symmacho vera facundia, solers ingenium et acutum: par sententiarum gravitas et venustas, si verba

A respicias, brevitatis grata : sin altius sensum investiges, proluxa et multiplex eruditio. Adde sapientiæ civilis solidam atque abstrusam cognitionem. Adde raram sub imperatoribus sanctimoniam morum, et Romanam in jure suggerendo libertatem. Non ille rerum publicarum moderatoribus, aut jureconsultis, imprimis magnorum principum consiliariis aut secretariis, tractandus levi manu.

JOAN. JACOMOTTUS.

Cui thymus eloquii, brevitatis cui docta, gravis cui
Sententiarum dignitas,
Principibus cui digna viris prudentia rerum,
Et felle non tincti sales,
Cui Themidos Latæ decreta verenda placebunt,
Vigorque sollers : Huc ades.

CASPAR BARTHIUS. *Ableg. lib. II, cap. 8.*

B Dici non potest, quanti merito suo æstimandæ sint Symmachi epistolæ. Non sane ob accuratam illam, et maxime ei generi scriptionis aptam brevitatem solum, sed propter sententias politicas tales atque ea copia, ut vel inde prudens aliquis reipublicæ cum gloria et emolumento administrandæ usum discere possit. Nulla ex iis est quæ non spiret genium quempiam viri in rebus egregii publici procurandis exercitati : nulla epistola est, quæ non integrum dogma politici alicujus syntagmatis propagare queat.

Q. AURELII SYMMACHI

V. G. COS. ORDIN. PRÆF. URBIS

EPISTOLARUM

LIBRI DECEM.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS PATRI SUO.

Ne mihi vitio vertatur intermissio litterarum, malo esse promptus officii quam longa expectatione vicissitudinis desiderare : tum quod parentibus, non ad lancem, neque ad dimensum verba tribuenda sunt. Injurius videar, si summo vobiscum jure contendam. Nam præter æquum censeo, qui inter dispares obsequium par requirit. Itaque sermo vester ex beneficio proficiscitur, noster ex debito. Hæc me, atque alia hujusmodi oppido perpulerunt, scribendi munus insuper non habere. Nunc vobis actuum nostrorum ordo pandendus est; libet enim non minus otii, quam negotii præstare rationem. Baulos Lucrina sede mutavimus : non quod ejus diversorii satietas ceperit nos, quod, cum diutius visitur, plus amatur : sed quod metus fuit ne si Baulorum mihi inolevisset affectio, cætera, quæ visenda sunt, displicerent. Ibi

C Acyndino conditori, ejusque majoribus emmetra verba libavi, et picturæ licentiam, quæ vestitum disparem singulis tribuit, in rationem coegi. Protelarem te paululum, ni vererer ne dilatione expectatio minuatur. Quare elaboratam soloci filo accipe cantilenam.

*Attica palla tegit socerum, toga picta parentem.
Præfuit ille sacris : hic dixit jura Quiriti.
At mihi castrensem quod mordet fibula vestem;
Auroræ in populis regum prætoria rexi.
Sed fasces pictura tacet ; tu, respice fastos.*

Scio te simul atque hæc legeris, actutum poetica plectra moturum. Nullus feceris, ne mei periculo gloriere. Ego te nostri vaſis exemplo quasi quadam lege convenio. Liceat inter olores canoros anserem strepere. Silentium mihi, nisi præstiteris, imperabis. Quam nihil abs te metuam, vis probare? En tibi aliud allucinationis meæ prodo secretum, adhuc sollicitus